

13.4. Liikluspinna nime liigisõnad

Liikluspinna kohanimi peab sisaldama **liigisõna**. Laialt levinud liigisõnad on näiteks *tänav* (ligikudu 10000), *tee* (6400), *põik* (1200) *maantee* (240), *puiestee* (120), *ringtee* (20), *allee* (20). Väiksema kasutusega liigisõnu on kokku veel 50 kandis. Eelnevates kohanime nõuete peatükkides on samuti liigisõnade teemat käsitletud, kuid selguse huvides räägime liikluspindade liigisõnade kasutuse eripäradest veel põhjalikumalt.

Liigisõna tänav puhul küsitakse sageli, kas seda võib kasutada ka väljaspool linna, alevit ja alevikku. Kiire vastus sellele on: *Võib küll, kui tegu on tänavailmelise teega.*

Nimelt tekitab küsimusi **ehitusseadustiku § 92 lõige 3**, mis sätestab: *Tänav on linnas, alevis või alevikus paiknev tee. Aadressisüsteemi ja kohanime määramise seisukohast ei ole liigisõna tänav määramisele piiranguid.*

Jälgima peab eelkõige liigisõna **sobivust** konkreetsele objektile. Kui on välja ehitatud (või kavas ehitada) tänavavalgustus, kõnniteed on olemas või rajamisel, siis sobib liigisõnaks *tänav*. Kui teel aga ei ole tänava ilmet ega ole kavas seda ka teha, siis sobib liigisõnaks pigem *tee*, *maantee* vm. Seega võib linnas olla liigisõnaks *tee* (nt *Mustamäe tee* Tallinnas) ja külas võib olla liigisõnaks ka *tänav*, lähtudes liigisõna sisulisest sobivusest.

Tänav on tüüpiline tiheasustuse liigisõna, seega sobib kõige paremini linnatänavaks koht.

Ajaloolise õigluse huvides märgitagu siiski, et peaaegu kuni 1920. aastate lõpuni oli *tänav* maaga seostuv termin, tähistades küla- või karjateed (*tänav*, murdeti ka *tanum*, *tannom*, *tanuv*, *tanu*, *tanav*); linnades olid *uulitsad*. Vaidlus selle üle, kas *tänav* linna sobib või ei, kestis 1930. aastate keskpaigani välja ja vahepeal pakuti ning kasutati isegi ametlikes dokumentides muid variante. Tallinnas olid aastatel 1928–1935 kõik tänavad *uulid*.

Liigisõna tee on sageduselt järgmine liigisõna ja teda kasutatakse peamiselt kolmes tähenduses:

1) „maantee” sünonüümina, st tähistamaks suuremat teed, mis viib kuhugi kaugemale (*Aruküla tee, Ihaste tee, Lodja tee, Muuga tee*);

2) aiandus- või maapiirkonna tänav, mis pole eriti „linliku” ilmega (nt Tallinna Mähe aedlinnas *Aianduse tee, Jasmiini tee, Kupra tee, Vabarna tee*);

3) laiem linnatänav (võõrsõnalise „prospekti” sünonüümina, nt Tallinnas *Ehitajate tee*, Tartus *Kalda tee*). On ka üsna erandlikke ajaloolise traditsiooniga põhjendatavaid teid (*Komandandi tee* Tallinnas).

Liigisõnale **tee** on mõnikord lisatud ka täiendav sõna nagu **koolitee, külatee, rannatee** - mis lisaks nime tuumale iseloomustab, kuhu see tee viib (*Selja koolitee* Tori vallas ja *Rooslepa rannatee* Lääne-Nigula vallas). Neid võiks kasutada juhul, kui nad tõesti on kohale kinnistunud, tüüpilised tänavanimede liigisõnad need ei ole.

Liigisõna põik on samanimeliselt põhitänavalt kõrvale keerav väiksem tänav, vahel umbtänav, ent mitte tingimata. Selle sõna käänamisel peetagu silmas õiget türevokaali (*põik* : *põigu*, mitte „põigi”).

Varem on kasutatud ka pikemat kuju *põiktänav (põikuulits)*, nüüd ei ole see enam vajalik. *Põik* sobib ühtviisi hästi nii tänavate kui ka teede, maantee ja puisteede harutänavate liigisõnaks, vormid nagu „põiktee”, „põikmaantee” vms pole õiged.

Roosi tee juurde kuulub *Roosi põik*, mitte „Roosi põiktee”. Kuigi vene keeles vastab põigule *переулок*, käivad Eesti põigud alati kokku mingi põhitänavaga, samas kui *pereulok*’id võivad olla ilma paariliseta. Niisugust ajalooliselt tingitud erandlikkust on näha Narvas, kus *Kooli põik* on Kreenholmis täiesti iseseisvalt tekkinud, *Kooli tänav* on küll nüüdseks kadunud, ent asus hoopis vanalinnas.

Haruldasematest liikluspinna liigisõnadest on Eestis ka kaks **umbtänavat** (*Metsa umbtänav* Kohilas ja *Moora umbtänav* Tallinnas), mis sisuliselt on sarnased põikudega.

Jõgeval on põhiteelt hargneva liikluspinna liigisõnana kasutatud **haru** (*Mihkel Pilli haru*).

Liigisõna maantee on suurem asulast väljuv tänav, mis viib kaugematesse kohtadesse; maanteed on sageli ajalooliselt kujunenud ja seetõttu püsikindlad. *Narva, Pärnu, Tallinna* ja *Tartu maantee* nimega tänavaid on paljudes asulates. Maantee nimeks on enamasti mõne suurema asula nimi, natuke erandlikum nimi on ehk *Hiiu maantee* (Käinas).

Liigisõna puistee on üldjuhul puudega ääristatud tänav, midagi sellist nagu prantslaste *boulevard* (st bulvar), nt *Kuldnoka puistee*, *Mere puistee*, *Põhja puistee*. Võib tähele panna, et sageli on nimetuumaks samuti looduslik termin, nt puunimetus (*Kastani puistee*, *Kreegipuu puistee*, *Lehiste puistee*). Vahel kajastab liigisõna *puistee* üksnes õilsaid kavatsusi nimepanemise aegu, puudest pole jälgegi.

Puisteelega peaaegu samatähenduslik on **allee**, mida Eestis on 30 kandis, nt *Köstri allee* Palamusel, *Põhja allee* Kohtla-Järvel, *Pärna allee* Audrus.

Haapsalus on kaldapealse liikluspinna **liigisõna kallas** (*Holmi kallas*, *Vaikne kallas*, *Õhtu kallas*) ja äär (*Mereäär* Paldiskis).

Sageli nimetatakse kaarekujulisi liikluspindasid **ringideks** või **ringteedeks** (neid on üle 20) (nt *Käärasoo ring* Paikuse alevis ja *Haanja ringtee* Rõuge vallas, Haanja külas). Tartus on kaarekujulisi liikluspindasid nimetatud **kaarteks** (*Kesk kaar*, *Sirbi kaar*, *Suur kaar*, *Väike kaar*).

Tallinna vanalinnas on jalakäijate tänavaid nimetatud **käikudeks** (*Bremeni käik, Börsi käik, Katariina käik*), ajaloolisim neist sisaldab saksapärase liigisõna **kang** (*Saiakang, vrd sks Gang 'käik'*). Tallinnas on teisigi **haruldasi termineid, mis liigisõna staatuses: aas** (*Roheline aas*), **jalg** (*mäejalamil asuv tänav, Lühike jalg, Pikk jalg*), **kael** (*Vanaturu kael*), **ots** (*Torupilli ots*), **värav** (*Suurja Väike Rannavärav*). Viljandis on huvitavalt kujundatud jalakäijate tänav liigisõnana kasutuses **aed** (*Arkaadia aed*).

Eestis on neli mäe peal paiknevat tänavat, kus liigisõnana esinebki **mägi** (*Olevimägi, Sulevimägi ja Tõnismägi Tallinnas, ning Trepimägi Viljandis*). Viimased on ajalooliselt nii kujunenud (võrreldagu Tõnismäe vanu võõrkeelseid vasteid: sks *Antonisberg*, vene *Антонова гора*) ja neid ei tohiks segi ajada palju sagedamate nimedega, kus **-mäe** kuulub nimetuuma (vrd *Arbimäe tänav, Kasemäe tänav, Keldrimäe tänav, Kõrgemäe tänav*).

Liikluspinna liigisõnana on kasutuses ka **väljak** ning **plats**, mis eeldab ka väljaku olemasolu (näiteks *Raekoja plats* Narvas, Tallinnas ja Tartus ning *Leigri väljak* Kärklaskas).

Väljak on kõige neutraalsem liigisõna, mis toodi käibele saksapärase **platsi** (sks *Platz*) asendajana ning muutus peagi üsna üldiseks, nt *Keskväljak* (paljudes asulates), *Noorte väljak* (Pärnus), *Seminari väljak* (Võrus), *Vabaduse väljak* (Tallinnas ja mujal).

Plats, nagu öeldud, on saksapärase liigisõna; seda esineb põhiliselt ajaloolistes linnades ja üsna traditsioonilistel juhtudel (*Kiriku platsi ja Lossi platsi Tallinnas, Peetri platsi Narvas, Turu platsi Rakveres ja Tallinnas*). Ent seda on ka kohtades, kus muidu võiks olla **väljak** (*Jaama platsi Raasikul, Vabaduse platsi Viljandis*).

Vahest on nimepanijate peades mõlkunud umbes niisugune liigitelu: väljak on moodne ja avar, plats vana ja väike. Uusi platse ei ole Eestisse siiski mõtet tekitada. Kolmas väljakunimedes esinev liigisõna on **turg** (*Maarjaturgi ja Peetriturgi Tartus, Vana turg Tallinnas*), seda on varem esinenud rohkemgi (nii Tallinna kui ka Tartu Suurturud kannavad praegu Raekoja platsi nime).

Kas Eesti tänavanimede liigisõnade valikut oleks mõtet mitmekesistada?

Kui mingi liigisõna on juba rahvapäraselt kasutusel, ei ole seda kindlasti vaja hüljata; nii ongi liikluspinna nimede hulka lähiajaloos lisatud *Vanaturu kae* ja *Torupilli ots*. Rahvasuus olid need ammu tuntud.

Viimati uuendatud 15.08.2024